

ДОБРОВІЛЬНА ВІДМОВА СПІВУЧАСНИКІВ – своєчасне усунення особами за своєю волею особистої участі у злочині внаслідок прийнятого ними остаточного рішення, якщо при цьому вони усвідомлювали можливість доведення злочину до кінця.

Д. в. с. (ст. 31 КК) є спец. видом добровільної відмови від злочину (ст. 17 КК). У зв'язку з цим вона характеризується як ознаками, властивими заг. поняттю добровільної відмови, так і дод. спец. ознаками. До ост. належить своєчасне усунення особистої участі у злочині. Усунення особистої участі у злочині – будь-які діяння, якими особа нейтралізує створені нею при виконанні ролі співучасника умови для спільного вчинення злочину. Своєчасність такого усунення означає, що вказані діяння вчинені заздалегідь до закінчення злочину.

Виокремлюють заг. особливості Д. в. с.: 1) така добровільна відмова має індивід. характер – при відмові одного співучасника ін. не звільняються від крим. відповідальності; 2) можливість Д. в. с. залежить від поведінки виконавця (співвиконавців).

В окр. випадках Д. в. с. можлива у формі активної поведінки (дії), в ін. – пасивної. У ряді випадків Д. в. с. може бути реалізована як у тій, так і в ін. формі. Форма Д. в. с. залежить від форми співучасті і видів співучасників. Якщо, напр., розглядати добровільну відмову підбурювача, то вона може бути виражена тільки в активній формі, але добровільна відмова пособника цілком можлива у деяких випадках і при пасивній поведінці.

Добровільно відмовитися від своєї участі у злочині може як виконавець

(співвиконавець), так і ін. співучасники – організатор, підбурювач та пособник. Утім зак-вець висуває різні вимоги до добровільної відмови різних співучасників злочину.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 31 КК у разі добровільної відмови від вчинення злочину виконавець (співвиконавець) не підлягає крим. відповідальності за наявності умов, передбачених ст. 17 КК. У цьому випадку ін. співучасники підлягають крим. відповідальності за готування до того злочину або замах на той злочин, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець.

Здебільшого добровільна відмова виконавця (співвиконавця) може бути реалізована в пасивній формі шляхом стримування від продовження своєї участі у злочині. Утім для добровільної відмови виконавця (співвиконавця), яка відбувається на стадії закінченого замаху, вимагається лише активний характер. Це стосується ситуацій, коли виконавець (співвиконавець) вчинив діяння, яке вже здатне викликати суспільно небезпеч. наслідки і для їх попередження необхідні активні дії з втручання у розвиток причин. зв'язку. Звісно, що про таке втручання можна говорити тільки тоді, коли для цього є певний проміжок часу та відповід. можливості. При посередній винності добровільна відмова виконавця також повинна мати тільки активний характер. Результатом добровільної відмови у таких випадках повинно стати обов'язкове припинення розпочатого суспільно небезпеч. діяння, яке вчинюється особою, що відповідно до закону не підлягає крим. відповідальності та використовується таким виконавцем для вчинення злочину.

У ч. 1 ст. 31 КК передбачено, що умови добровільної відмови виконавця (співвиконавця) прирівнюються до умов добровільної відмови особи, що вчинює злочин індивідуально. Це правило стосується ситуації, коли серед співучасників є лише один виконавець, від якого залежить вчинення злочину. У такому разі він може добровільно відмовитися від злочину шляхом простого утримання від виконання наміченого для нього діяння. Якщо ж у злочині беруть участь декілька співвиконавців, то можуть скластися різні ситуації. Перша – всі співвиконавці вирішили відмовитися від вчинення злочину. Для цього їм достатньо всім утриматися від виконання своїх функцій співвиконавців. Цього буде достатньо для ненастання суспільно небезпеч. наслідків та звільнення їх від крим. відповідальності.

Друга ситуація – від злочину вирішив відмовитися один співвиконавець при тому, що ін. збирається вчинити злочин. Для розуміння вимог, які висуваються до добровільної відмови такого співучасника, необхідно звернутися до ч. 1 ст. 31 КК, у якій вказано, що в будь-яких випадках при добровільній відмові як виконавця, так і співвиконавця, ін. співучасники підлягають крим. відповідальності за готування до того злочину або замах на той злочин, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець. Це означає, що результатом добровільної відмови співвиконавця завжди повинно бути припинення діяння на стадії готування до злочину або замаху на нього, тобто злочин не повинен бути доведений до кінця. В аналізованій ситуації добровільна відмова співвиконавця може бути реалізована

у формі пасивної поведінки, якщо його злочин. функцію ін. співвиконавець виконати не спроможний і тим самим злочин не буде доведений до кінця. Можуть бути і випадки, коли добровільна відмова одного зі співвиконавців примушує всіх ін. домовлятися про вчинення злочину по-новому з новим розподілом функцій серед співучасників, що залишились. У цьому разі поперед. спільний умисел на вчинення злочину припиняється і виникає новий. За таких умов від співвиконавця, що відмовився від участі у злочині, активної поведінки не вимагається, адже злочин, у якому він брав участь, припинено і виник новий злочин, до якого він уже жодного стосунку не має. В ін. випадках добровільна відмова співвиконавця повинна бути реалізована в активній формі як втручання в злочин. діяльність співучасників та призвести до недоведення злочину до кінця.

У ч. 2 ст. 31 КК передбачено 2 заг. форми добровільної відмови організатора, підбурювача та пособника: 1) відвернення вчинення злочину; 2) своєчасне повідомлення відповід. органів держ. влади про злочин, що готується або вчиняється.

У разі добровільної відмови будь-якого із співучасників, як зазначено у ч. 3 ст. 31 КК, виконавець підлягає крим. відповідальності за готування до злочину або за замах на злочин, залежно від того, на якій із цих стадій його діяння було припинене. Отже, закр. передбачає обов'язкове припинення злочину у результаті добровільної відмови організатора, підбурювача чи пособника. Це стосується і випадків, коли добровільна відмова виразилась у сво-

часному повідомленні відповід. органів держ. влади про злочин, що готується або вчиняється.

Добровільна відмова організатора може бути здійснена як в активній, так і в пасивній формі. Так, напр., залучення і вербування співучасників при створенні злочин. групи по суті є підбурюванням, тому що пов'язане зі схиленням ін. осіб до вчинення злочину. Такі дії впливають на свідомість осіб. Саме тому усунути потім наслідки такого діяння можна тільки в активній формі шляхом або прямого впливу на свідомість цих співучасників, або за допомогою фіз. сили, залученням до припинення злочину представників правоохор. органів тощо.

У пасивній формі добровільна відмова організатора можлива, напр., при здійсненні ним фінансування злочин. діяльності. Існує низка злочинів, вчинення яких можливе тільки за наявності великих коштів. До таких злочинів можна віднести, напр., великомасштабні злочин. операції із транспортування й реалізації зброї та наркотиків. Відсутність фінансування призведе до припинення злочину.

Добровільна відмова підбурювача в усіх випадках повинна виразитись в активній формі. Ін. чином неможливо усунути ті зміни в психіці співучасників, які він створив, або припинити готування до злочину чи замах на злочин, якщо усунути зміни в психіці не вдається.

Добровільна відмова пособника може бути здійснена як в активній, так і в пасивній формі. Найбільш поширеним способом є бездіяльність. Форма добровільної відмови в цьому випадку залежить від виду пособницьких дій.

Для інтелектуального пособництва форма повинна бути тільки активна, тому що характер такого діяння под. до дій підбурювача. Тут також має місце вплив на свідомість ін. співучасників, що укріплює їх рішучість на вчинення злочину. Для фіз. пособництва форма може бути і пасивною. Так, зак-вєць у ч. 2 ст. 31 КК для пособника передбачив дод. форму добровільної відмови, що становить пасивну поведінку – ненадання ним засобів чи знарядь вчинення злочину або неусунення перешкод вчиненню злочину.

Поєднання в діянні співучасника ознак виконавця (співвиконавця) та ін. видів співучасників підвищує його сусп. небезпечність і має тягти за собою посилення його крим. відповідальності. Для таких співучасників добровільна відмова повинна виражатись у більшості випадків в активній формі, але не можна виключити і пасивну форму.

Форма добровільної відмови для виконавця, що виконує ще і функції ін. співучасника, залежить прямо від цієї дод. ролі. Якщо для пособника й організатора добровільна відмова можлива в деяких випадках у пасивній формі, то і для виконавця, що виконує ще й роль пособника або організатора, вона також можлива у формі бездіяльності. Відповідно, якщо для підбурювача добровільна відмова повинна виразитись тільки в активній формі, то і для виконавця, що викликав у комусь зі співучасників рішучість на вчинення злочину, вона також можлива тільки у формі дії.

КК не містить спец. норм про добровільну відмову учасника орг. групи чи злочин. орг-ції. Однак тут існує своя специфіка.

Орг. група є стійким об'єднанням, яке характеризується тісними зв'язками між учасниками, що мають постій. характер. Вони формуються за участю кожного з членів групи, а стійкість злочин. об'єднання є результатом діяльності кожного учасника орг. групи. Усе це обумовлює особливості добровільної відмови учасників такої групи. Тут можливі 2 варіанти. Перший – якщо орг. група створена для вчинення одного злочину, що також допускається, або декількох, але точно відомо яких злочинів, то добровільна відмова повинна виразитися в запобіганні всім цим конкр. злочинам. Другий – якщо учасники орг. групи не знають точно, скільки злочинів вони збираються вчинити (це більш типова ситуація), то добровільна відмова у цьому випадку визнається за умови, що дії учасника, який відмовився, призвели до припинення самого існування орг. групи.

У пасивній формі добровільна відмова у цьому випадку може бути здійснена тільки за умови одночасної відмови всіх учасників орг. групи від продовження злочин. діяльності.

Особливості добровільної відмови учасника злочин. орг-ції насамперед залежать від конструкції складів злочинів, вчинення яких за чинним законом відбувається шляхом створення такої орг-ції. Зазначені злочини передбачені, зокрема, у ст. 255, 257, 258³ КК. Причому закінченими ці делікти є з моменту орг-ції (ст. 257 КК) або створення (ст. 255, 258³ КК) злочин. орг-ції. Через те, що добровільна відмова може мати місце до моменту закінчення злочину, то в цьому випадку відмова учасника злочин. орг-ції можлива лише до мо-

менту її створення. Але під час добровільної відмови учасника злочин. орг-ції, ост. повинна бути вже створена. Саме тому добровільна відмова у цьому випадку виключається через те, що злочин уже вважається закінченим. Будь-які дії осіб, що почали створювати злочин. орг-цію, але вирішили добровільно відмовитися від завершення цих дій, повинні розглядатися за правилами про Д. в. с. злочин. груп за поперед. змовою.

Таким чином, учасник злочин. орг-ції не може здійснити добровільну відмову, тому що вона виключається особливостями конструкції складів злочинів, що відповідно до зак-ва вчинюються злочин. орг-ціями.

Лит.: Панько К. А. Добровольный отказ от преступления по советскому уголовному праву. Воронеж, 1975; Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. К., 2004; Митрофанов І. І., Притула А. М. Співучасть у злочині. О., 2012.

Ю. В. Гродецький.

ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА – злочин, склад якого передбачений ст. 120 КК. Самогубство – це умисне позбавл. особою себе життя, коли у неї наявна можливість вибору між продовженням життя і смертю. Ст. 120 КК передбачає відповідальність не лише за Д. до с., тобто до настання смерті людини, а й за «замах на самогубство», тобто до невдалої спроби самогубства.

Не визнається самогубством вчинення дій, нібито спрямованих на позбавл. себе життя, але завідомо недостатніх для настання смерті. У такому разі особа не збирається помирати, а реалізує вивірений до дрібниць розрахунок. Такі

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 17

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Харків
«Право»
2017

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2
В27

Редакційна колегія 17-го тому:

В. Я. Тацій (голова),
В. І. Борисов (заступник голови),
В. І. Тютюгін (відповідальний секретар),
Ю. В. Баулін, П. С. Берзін, С. Б. Гавриш, В. К. Грищук,
Н. О. Гуророва, О. О. Дудоров, О. О. Житний, В. О. Навроцький,
М. І. Панов, Є. Л. Стрельцов, В. П. Тихий, Є. В. Фесенко

Координаційна і технічна робота з підготовки видання:

К. А. Новікова, Д. П. Євтуєва

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Харків : Право, 2016. — .

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 2017. — 1064 с. : іл.

ISBN 978-966-937-261-1

Видання є систематизованим зведенням знань про поняття, категорії, норми й інститути кримінального права, окремі злочини та їх групи, основні міжнародно-правові акти у сфері кримінального права. Розглядаються основні теоретичні і практичні проблеми науки та практики застосування кримінального законодавства України. Наводяться відомості про науково-дослідні установи, наукові видання з кримінального права, а також про відомих вчених України у галузі кримінально-правової науки.

Розраховане на науковців, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, працівників органів кримінальної юстиції, а також усіх, хто цікавиться кримінальним правом.

УДК 340(477)(031)
ББК 67(4УКР)я2

ISBN 978-966-937-261-1 (т. 17)
ISBN 978-966-937-048-8

© Національна академія правових наук України, 2017
© Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2017
© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017
© Видавництво «Право», 2017